

Символічна політика: сутність, структура, умови реалізації

Вікторія Полянська,
аспірант кафедри політології
Дніпропетровського національного університету

*Систематизатор йоги Патанджалі виділив у людині іпостасі мінерало-людини, рослини-людини, тварини-людини та людини-людини, що відповідають стадіям її еволюції. Практично це еволюція вдосконалення людини у процесі переходу від зовнішнього побутування до внутрішнього буття. Але є ще один вимір, який додає повноти екзистенції людського буття. На нього звернув увагу Е. Кассіер: він назвав людину символічною твариною (*animal symbolicum*), оскільки світ людини наскрізь пронизаний символами, що є посередниками між реальним і внутрішнім світом. Німецький філософ показав механіку цього посередництва між політикою та життям пересічної людини символічними засобами через концепцію політичних міфів, загострюючи увагу на природі політичного міфу, його особливих зв'язках з мовними, релігійними, архаїчними, культурними структурами.*

Розглянемо специфіку прояву природи Людини Символічної у політичній сфері суспільного життя. Вона простежується у феноменах символічної влади і символічної політики, що стають предметом зростаючого наукового інтересу сучасних дослідників як у галузі політичної філософії, так і в галузі політичних технологій (П. Бурд'є [1], Е. Кассіер [2], С. Поцелуєв [3], С. Разворотнева [4], К. Бджола [5], А. Баранов, О. Зернецька, А. Щербинін). Сьогодні бачимо, що під впливом технологізації та економізації суспільних відносин символічне стало капіталом і може бути вкладеним та примноженим, як і втраченим та занедбаним. Подібно до шукачів золота й нафти в надрах природи, політтехнологи, ці торгівці образами, „іміджами“, „брендами“, занурюються в глибини культури та релігії, відшукуючи архетипічні образи, специфічні традиції, ритуали та міфи, сповнені символічних якостей „впізнання“ колективного досвіду та спонтанного реагування на нього відповідно до заданого контексту. Використання символічних

**Символічна політика:
сутність, структура, умови реалізації**

Вікторія Полянська

форм, їх перетворення на символічний капітал та його інвестування в операції на політичному ринку зумовлює актуальність дослідження специфіки символічної політики як політичної реальності.

Можна прямо сказати, що технологічність політики безпосередньо проявляється у сфері символів. Власне, технологія полягає у задаванні контексту, що нагадує впровадження певного символічного коду, на кшталт впровадження певної азбуки (кирилиці, латиниці). Кожен символ має свій знак і звучання, а механізм поєднання цих символів є вже функцією знакової системи. Первісні племена, які не мали писемності, створювали знакові системи образів, символів, що втілювались у предметах, навіть в одязі. Управління знаковою системою означає управління смислами за допомогою заданого контексту, що розшифровується через певний символічний код.

Е. Кассігер зазначав, що сучасні політики відіграють роль колективних провидців [2], і саме ця функція передбачення стає символічним ресурсом, спроможним обґрунтувати авторитетні дії.

Символічна політика є видом політики, який діє в царині політичної свідомості та спрямований на конструювання і підтримання легітимності влади на рівні довіри до її інститутів і персон. Вона реалізується через субституції (підміна політичної реальності в свідомості громадян), відтворення існуючого кредитування або суспільного договору в символічних діях, нагнітання **чогось**? (підміна політичної реальності та шантаж політичної свідомості маніпулятивними засобами), відтворення харизматичного права на легітимну владу.

Дослідження символічної політики – спроба визначити специфічну функцію політичної системи, яка змінила свою якість з огляду на зміну основоположних засобів політики в світових масштабах. Економічна політика держави включає управління державними багатствами, відображає ступінь участі держави в розподілі благ. Символічна політика є управлінням у сфері свідомості, що відображає ступінь впливу держави на поведінку своїх громадян з метою самовідтворення і життєдіяльності. Подібно до того, як держава проводить кредитну політику, підвищуючи чи знижуючи кредитні ставки, символічна політика примножує, використовує символічний капітал, оперує ним, мобілізує або відчужує громадян від політики. Капітал символічної політики – образи, сталі та дієві внаслідок їх цілеспрямованого оформлення відповідно з заданою політикою. Такі науки, як політична іміджологія, політичні паблік рілейшнз є наслідком демократизації політики, її комерціалізації та десакралізації, коли державна влада втратила монополію на номіналізацію реальності, на символічне відтворення світу політики. Як влада і гроші, авторитет, визнання, довіра стали товаром, який належить тому, хто має технологію його творення, втримання та примноження.

Змістом символічної політики є виробництво довіри до політичної влади або її функціональних заміників і уособлень. Символічна політика складається зі взаємопов'язаних технологій трансформації та присвоєння символічного капіталу суб'єктами політичної влади. Технології символічної політики пов'язують політичні та соціально-політичні інститути з політико-культурними структурами, що визначають поведінку індивіда стосовно структури розподілу політичної влади та режиму її здійснення. Символічна політика є системою політичних технологій, серед яких можна виділити політичну міфологізацію, політичну ритуалізацію та політичну номіналізацію.

Політичний міф за змістом для суб'єкта політичного управління є критерієм, за яким народ легітимізує політичний порядок, політичний режим та окремих лідерів, і за цими ж критеріями суб'єкт політичного управління може відтворити політичний міф перш за все засобами політичної комунікації. Складовими політичного міфу є політичний час та простір, політичні персонажі, символи влади, архетипи, сюжет.

Політичний ритуал як структурний елемент символічної політики втілює політичний міф за допомогою відтворення відповідного міфологічного часу і простору (специфічними технологіями є політичні свята, політичні ігри, державний церемоніал, масові публічні акції, мітинги, демонстрації тощо). Політичний ритуал є публічним втіленням політичної міфології у символічних діях через морально-емоційне ототожнення учасників ритуалу з героями минулого, сучасності та майбутнього, а також систематизацію найважливіших соціальних процесів.

Нарешті, політична номіналізація простору політичного дискурсу як технологія символічної політики означає використання мови як політичної дії, сугестивного потенціалу комунікації та специфічну ритуалізацію суджень, що впливають на конструювання відповідних понять та на свідомість взагалі.

Політичний міф задає основні символічні коди, часові та просторові системи координат для політичної влади та її функцій, у першу чергу ідеологічної і виховної. Політичний міф втілюється і реалізується через політичний ритуал і політичну метафору. Політичний ритуал становить сукупність певних періодично повторюваних дій, позбавлених практичної цінності, але які дозволяють занурити індивіда в заданий політичним міфом час, простір, систему статусно-рольових відносин та моделі політичної дії. Політична метафора слугує вербальній актуалізації закладених у міфі ідей і образів, а також пристосуванню зовнішніх подій до міфологічного сюжету, що заданий міфом та незмінно повторюється в ритуалі.

Основною функцією символічної політики є легітимація політичної влади символічними засобами, що реалізується в періоди політичних змін

**Символічна політика:
сутність, структура, умови реалізації**

Вікторія Полянська

та їх стабілізації. Під час політичних змін символічна політика в особі політичного лідера дозволяє відтворити архетипічні владні функції та через присвоєння/трансформацію символічного капіталу надати політичному інституту або дії політичного лідера практичного змісту. Період стабілізації потребує такого спрямування символічної політики, коли політичний лідер виконує функції верховного арбітра над усіма видами влади, а політичні інститути мають смислосміст ефективно працюючих відповідно до ідеального образу „того, що має бути”. Як у період стабілізації, так і в період політичних змін символічна політика виконує функції запобігання інверсії, тобто чужорідних бачень ідеального „того, що має бути”, які становлять загрозу легітимності політичної влади.

Функціями символу, що проявляють себе і можуть бути використані в політиці, є ідентифікаційна, впорядковуюча, презентаційна, дискурсивна та естетична. Але всі вони інтегровані в суто політичну за ознаками функцію символу, а саме легітимізуючу. Ідентифікація політичної спільноти або ідеї чи інституту, за допомогою чого відбувається віднесення того, що відбувається в політиці, до ієрархії цінностей, вже сформованої в політичній культурі. Впорядковуюча функція символу діє, структуруючи соціально-політичний досвід згідно із задіяним символом, організує стихію політики в схеми на зразок „друг – ворог”, що спрощує політичну дійсність та спонукає до відповідної дії. Презентаційна функція символу відображає його знакову сутність та робить його знаряддям політичної комунікації, тобто дозволяє представляти, оформлювати інформацію і передавати її миттєво, минаючи раціональне осмислення та необхідний для цього час. Дискурсивна ж функція символу є його здатністю бути вираженням у мовних знаках і передавати інформацію шляхом політичного дискурсу. Естетична функція означає функціонування символу як іконічного знаку, що має всі естетичні ознаки і тому є ефективним засобом політичного впливу.

Символічна влада реалізовувалась за посередництвом ритуалізації та міфологізації простору і онтологічно пов'язана з релігійною традицією впорядкування соціальних відносин. Специфікою сучасної символічної політики є те, що внаслідок умов функціонування вона еволюціонує від ритуалізації та символізації в первинному значенні в бік текстової діяльності. Але історія підтверджує потребу в символічній політиці як політиці боротьби за легітимне визначення політичної дійсності під час різких політичних змін, якими є революційний та реформаційний способи зміни політичного управління суспільством.

На основі розглянутого матеріалу можна зробити висновок, що саме політичні зміни у вигляді трансформації політичного режиму, засобів політичного управління стають умовою і викликом, потребують символічної легітимації політичної влади взагалі та її інститутів, ідеології, персоналій нового режиму зокрема та делегітимації інститутів, ідеології,

персоналій режиму попередників залежно від ступеня спадкоємності нового режиму. Легітимаційна функція символу під час політичних трансформацій зумовлена взаємодією символічного і політичного просторів. Обидва вони породжені тією соціальною системою, в якій існують та онтологічно з нею пов'язані, що обумовлює спорідненість та взаємопроникнення способів існування через комунікацію як основу соціальності та консенсусний характер існування політики, її узгоджувальний порядок, оскільки влада починається з акту добровільного або нав'язаного визнання цієї влади у якості такої.

Символічний простір є простором дії символів і включає політичний дискурс, артефакти політичної культури, що транслюються та використовуються в процесі політичної комунікації і є середовищем, що корелює з процесом функціонування політичних інститутів та їх постійної трансформації. Цю кореляцію простежено на основі поєднання теорії раціонального вибору та неінституціоналізму, коли поведінка індивіда відносно політичного інституту обумовлена когнітивними схемами, що продукуються в політичній культурі шляхом символічного виробництва, тобто продукування символів політичною системою. Оскільки обидва простори пов'язані через канали комунікацій (мова, релігія тощо), то стають можливими такі політичні явища, як символічна влада та символічний капітал.

Символічна влада є можливістю і здатністю впливу через комунікативні акти на об'єкт шляхом, скажімо, номінації, що означає визначення політичного простору і розподілу політичних ролей, наприклад, маніпуляція званнями та титулами, переведення політичних опонентів за допомогою номінації з опонентів в союзники. Інструментальність символічної влади в політиці проявляється в тому, що співвідношення політичних сил прагне відтворити себе у співвідношенні символічних сил, в баченні політичного світу. І вже на монополію на визначення такого бачення і претендують суб'єкти символічної влади, вступаючи в боротьбу.

Особливо гостро точиться боротьба за символічне визначення того, що відбувається в політичному просторі, під час різких політичних зрушень. Основним змістом її є виробництво бачення політичного світу, боротьба за монополію легітимної номінації як офіційного, експліцитного і публічного визнання в баченні соціального світу з застосуванням символічного капіталу. Символічний капітал вже виступає як форма політичного капіталу і в реальній політиці перетворюється на політичний ресурс або ресурс політичної влади. В умовах стабільного розвитку символічна боротьба проявляється лише в перебігові конфліктів, що породжуються соціально-політичним середовищем, і означає переведення соціального конфлікту в простір політичного дискурсу, де й розгортається символічна боротьба.

**Символічна політика:
сутність, структура, умови реалізації**

Вікторія Полянська

Середовище розгортання символічної політики виокремлюємо як політичний дискурс в його функціональному значенні. Він – основа домовленостей, сутність яких і є результатом творення політики як такої. Політичний дискурс творить політичну реальність образну, просту, пояснювану, що постійно супроводжує функціонування політичних інститутів та їх зміни. Але в періоди політичних змін еволюційного, реформістського чи революційного характеру символічний капітал вже використовується як ресурс захоплення та утримання влади політичної, що супроводжується легітимацією нового порядку здійснення політичної влади та делегітимацією як фактором дисфункції старих політичних інститутів.

У політичній системі символічна політика реалізує функції як стабілізації існуючих політичних інститутів, так і легітимації нових політичних відносин та інститутів, що проявляється в періоди соціально-політичних змін, які, в свою чергу, мають наслідком політичні зміни формального чи змістового характеру. Символічна політика якраз і може створювати умови для формальних перетворень, якщо відбулись зміни в способах відправлення політичної влади, а також створювати замітники в символічному просторі політичних відносин на основі формальних змін в політичних інститутах. Як розгортання комунікативної функції політичної системи, символічна політика реалізується „згори”, „знизу” або одночасно „згори і знизу”. Тобто, залежно від суб’єкта, символічна політика реалізується як різновид державної політики, що постійно виборює монополію на легітимне визначення політичної дійсності; як політика символічної конкуренції політичних сил та рухів за визначення політичної дійсності; політика демонстрації масової участі в досягненні певних політичних цілей. Символ виступає способом політичної комунікації. Він може передавати інформацію цілісно, ідею, образ як такий, використовуючи інформаційні канали, не задіяні в процесі формально-логічної комунікації. За допомогою символу можна передавати інформацію з особливо емоційним навантаженням або створювати таке навантаження. За посередництвом символу відбувається передача в процесі політичної комунікації основних архетипів, політичного досвіду, цінності та моделі владних відносин.

Від інших видів політики символічна політика відрізняється об’єктом застосування та знаряддям, інструментами реалізації. Отже, об’єктом символічної політики є політичний дискурс та когнітивні, символічні пласти масової свідомості. Політичний дискурс є простором смислів, якими оперують як політичні діячі, так і пересічні громадяни, а перш за все – політична наука, в надрах якої зароджуються або черпають обґрунтування політичні проекти. Вплив на політичний дискурс, що є механізмом переведення політичного порядку в символічний та навпаки, є основною метою символічної політики, функції якої: легітимація

політичного інституту як нового за змістом, так і нового за формою без змістової зміни; мобілізація підтримки політичного проекту; стимулювання дисфункції віджилих або штучно замінованих політичних інститутів.

Символічна політика може розглядатись як елемент політичної сфери, взаємопов'язаний з іншими видами політики. Наприклад, зовнішня політика держави тісно пов'язана з її символічною політикою, але має різну структуру і призначення як підсистеми політичної системи суспільства. Якщо говорити про сутність цього зв'язку, то він виражений у збігові суб'єктів реалізації політики та її ресурсів. При цьому мета символічної політики підпорядковується меті зовнішньої політики, але вони не співпадають одна з одною. Певною мірою символічна політика може набирати вигляду функції політики як такої або одного з різновидів стратегії політичної влади, що завжди прагне до легітимації та самовідтворення. Але такий погляд на політичний процес, тобто функціонування політичної системи, позбавляє нас цілісності сприйняття та дослідження його технологічних складових.

Символічна політика є фактором визначення політичних ролей, що особливо важливо в політичному конфлікті та формуванні політики його врегулювання. Одночасно, ідентифікуючи сторони конфлікту, тобто визначаючи позиції конфліктуючих сторін, символічна політика, через наявні засоби модифікації політичного дискурсу, спроможна окреслювати поле конфлікту та спрямовувати його в певне русло. Тобто вона є засобом управління конфліктною ситуацією. Стосовно міжнародних відносин, символічна політика стає зброєю дипломатії внаслідок змін у практиці легітимації міжнародного статусу держави чи іншого міжнародного актора. Вона стає складовою системи зовнішньої політики держави і передбачає наявність відповідної технології реалізації.

Символічна політика може створювати сурогати, замітники політичних дій та відносин, але в роботі поставлено акцент, перш за все, на ту її функцію, що робить її інструментом трансформації політичних інститутів. Символічна політика як державна розгортається в процесі політичних трансформацій на рівні підтримки певного політичного проекту – як, наприклад, відтворення державної символіки, національної міфології, організації політичних виборів, управління політичними чи соціальними конфліктами, якщо останні можуть бути використані як символічний капітал, а також в системі зовнішньої політики. Ще не було в історії жодної революції, яка б не змінювала символічного супроводу відправлення владних функцій.

Символічна політика здійснюється на різних рівнях. Серед них як принципово специфічні можуть бути виокремлені національний та міжнародний. В обох випадках вона виконує функцію легітимації політичної влади, стабілізації або амортизації політичних змін. Але в

**Символічна політика:
сутність, структура, умови реалізації**

Вікторія Полянська

міжнародному середовищі символічна політика відтворила специфічні способи реалізації своїх цілей, які теж полягають у створенні сприятливого середовища для силових комбінацій та їх відповідного відображення в громадській думці, що є фактором творення зовнішньої політики.

Суб'єктами символічної політики є політичні суб'єкти, що мають певний символічний капітал. Об'єктом її і одночасно середовищем функціонування є політичний дискурс, що робить можливим співвідношення символічного та політичного просторів.

С. Поцелуєв визначив, відповідно до змісту символізації, такі варіанти символічної політики: 1) символічні ерзац-акції, 2) символічне законодавство, 3) символічна персоніфікація, 4) символічна ідеологізація [3].

Символічні ерзац-акції (або акції заміщення) є не просто демонстрацією того, що в політиці є бажаним, але не існує. При такому підході виникає дисонанс у політичній свідомості і дезорієнтація підвладного простору. Символічні акції передбачають наявність довіри до того, що відбувається в символічному просторі, емоційне та рефлексивне переживання запропонованої події. В умовах впливу порядку організації політичної комунікації певну детермінуючу роль в такій довірі відіграє наявність довіри до каналу інформації, визнання її достовірною. Але символічна політика подолала цю перепону внаслідок високого потенціалу символу як емоційного, зануреного в дійсність, чуттєвої компоненти (коду) комунікації, що надає символічному акту форми архетипового, а тому зрозумілого і справжнього, переживання кожним учасником-свідком акції.

Символічне законодавство найбільш наближене до стабілізаційної функції символічної політики в умовах соціально-політичних зрушень. Таке законодавство може успішно вбудовуватися в загальну картину політичного міфу, фіксуючи в нормативній формі момент заміни старих порядків новими, зникнення чи появу певного політичного інституту чи способу реалізації влади. Так, можна говорити, що конституція США має символічну цінність, тобто є символічним капіталом, що вдало використовується як такий – окрім чисто юридичної функції цього документа. Символічне законодавство часто є просто декларативним, проголошене не співпадає з реальним, але все ж відіграє роль символічного капіталу. Буде чи ні виконуватися законодавство, залежить від політичної культури суспільства і моделей політичних орієнтацій відносно політичних та правових норм. Але в просторі політичного дискурсу воно є реальним та продукує відповідні смисли, передбачає певні політичні відносини.

Символічна персоналізація проявляється не тільки в уособленні у певній харизматичній особі певного стану політичної системи та політичного порядку. Вона через зв'язок легітимації дозволяє політичному суб'єктові приймати на себе функцію політичного символу до ідентифікації

та узагальнення волі і вподобань мас. Різновидами такої символічної персоналізації є, скажімо, акції „від імені”, коли, через опанування довіри, через знову ж таки акти нормативної легітимації, політична особа може своєю безпосередньою діяльністю створювати умови для мобілізації великих мас чи певних груп для досягнення певної політичної мети.

Символічна ідеологізація є не звичайною ідеологізацією як сукупність заходів з поширення певної політичної ідеології, а інсценуванням фундаментальної ідеологічної протилежності в умовах вже сформованого політичного консенсусу. Таке інсценування відбувається через міфологізацію та ритуалізацію політичної дійсності.

Умовою реалізації символічної політики є впорядкування політичної комунікації. Політична комунікація (political communication) – передача смислів (meaning), важливих для функціонування політичної системи. Передбачає наявність комунікатора, повідомлення, каналу або засобу подачі інформації та одержувача. В політичній комунікації мають справу з написаним або усним словом, але вона може відбуватися і за допомогою будь-якого знаку, символу або сигналу, яким передається смисл. До комунікації відносять і символічні акти, такі як спалення повістки про призов до армії, участь у виборах, політичне вбивство або відправлення каравану суден у навколосемну подорож. Політична комунікація перебуває в компетенції спеціалізованих установ та інститутів, таких як ЗМК, урядові інформаційні агенції або політичні партії. Вона наявна, в тому числі, і в обставинах соціального спілкування – від приватних бесід до дискусій у парламенті [9, с. 114].

Символічна політика як явище і процес застосування (використання) символічного ресурсу влади має своєю умовою наявність впливу технологічних законів ЗМІ на політичний процес в політичній системі, тобто розгортання політичного режиму. Сьогодні в політичній науці, головним чином від політтехнологів, творців виборчих кампаній, можна почути термін „медіатизація політики” (Г. Павловський). Саме тут знаходимо аргументацію щодо чітко вираженої тенденції поширення процесу, при якому політичне життя переміщується в символічний простір мас-медіа.

Йдеться про те, що режим роботи ЗМІ став одним з найважливіших, хоча і неписаних, законів публічної політики. Тобто, символічний капітал через ЗМІ вже має специфічні закони конвертації та застосування, детерміновані технологією саме масової комунікації у вигляді, виробленому у ЗМІ. Політика, політична боротьба, політичний конфлікт як суть будь-якої політики в суспільстві розгортаються завжди на рівні відносин, ресурсів та паралельно у смисловому просторі у вигляді політичного дискурсу. Політична боротьба, зокрема у передвиборчій кампанії, трансформується в низку інформаційних кампаній у формі політичних діалогів, нападок, диспутів опонентів, що стають уособленням

**Символічна політика:
сутність, структура, умови реалізації**

Вікторія Полянська

певної ідеології або групи інтересів у символічному просторі. Технічним засобом їх відтворення, всепроникнення і тиражування є ЗМІ.

Починаючи з часів перебудови, телебачення стало дуже важливим засобом впливу на масову свідомість і громадську думку. Воно спрямоване на персоніфікацію політичного процесу, емоціоналізацію та ірраціоналізацію його сприйняття. Це, в свою чергу, обумовлює технологізацію процесу впливу та звернення політичних акторів до якісно інших форм розподілу і перерозподілу владних ресурсів, серед яких тепер одним з найголовніших є символічний капітал.

Так, формування ієрархії в порядку денному вже є певним етапом розподілу символічного ресурсу. Ініціатива того чи іншого політичного актора, який постає у ролі ньюсмейкера, спрямована на зосередження смислових та інформаційних ліній в „центрі поля”, здатна на певний час перетворити його на законодавця смислів, претендента на найбільшу значущість, що посідає ядро порядку денного. Тоді інші гравці і теми збираються за допомогою ЗМІ в символічному полі навколо цього ядра. Програма підготовки такої ініціативи, однак, повинна мати смисловий зв'язок з іншими існуючими темами порядку денного, оскільки, не вписуючись в інформаційне поле, вона може бути „погашена” значимішими темами. Кампанія з підготовки ініціативи породжує хвилю очікувань. Навіть успішно проведена пропагандистська або рекламна кампанія з підготовки такого поля може справити негативний вплив, якщо сама ініціатива здатна продукувати асоціації невдалої.

Нереалізовані очікування ЗМІ починають формувати негативне поле порядку денного, в якому опиняються інші теми. Так виникає криза очікувань. А з'являється вона не тільки тоді, коли ініціатива влади невдало реалізується, але й у випадку ігнорування владою тих „порад” і „підказок”, що транслюються ЗМІ і які можуть трансформуватися ними в ранг суспільної волі. Така трансформація є теж одним із способів перерозподілу символічного капіталу [10, с. 93 – 95].

Зрозумілою є ситуація, коли преса не має власної думки стосовно ініціатив влади, а тому ті підказки і поради, що транслюються в ЗМІ, відображають не тільки думку опозиції або публіцистів, але і єдине доступне журналістам розуміння ситуації. Тому коли дії влади не співпадають з цим баченням, журналісти починають підозрювати владу в неадекватних діях.

В результаті раптових подій, до яких порядок денний не був готовий, і за умови неформальності очікувань, в ЗМІ виникає інформаційний стрес. В цій ситуації ЗМІ починають шукати зв'язки, які змогли б пояснити таке становище. До моменту, поки зв'язок не знайдено, ЗМІ відчувають себе невпевнено. Тому такими зв'язками стають будь-які визначні з інформаційної точки зору події. Щойно настає визначеність, попередня подія втрачає здатність тримати в напрузі, і ЗМІ спрямовуються на пошук

нових „важливих подій”.

Підсумовуючи, слід зазначити, що виокремлення символічної політики і комплексне відтворення її структури, функцій і специфічних властивостей стає необхідним саме на етапі впровадження технологічної сутності політики в умовах глобалізації. Технологічність політики вимагає відтворення зв'язків та відносин політики до всіх сфер соціуму, в які вона здатна проникнути та ефективно діяти на цьому напрямку. Сфера масової свідомості з бурхливим розвитком технологій масової комунікації є однією з найперспективніших сфер, яку політика завжди прагнула опанувати. І робила це, але в інших умовах, іншими засобами. Фактично ХХ століття звернулось до раціональної операціоналізації тих інтуїтивних прозрень, здебільш онтологічно пов'язаних з релігією, якими були ідеологічні, державно-релігійні технології управління, легітимації політичної влади протягом історії людства. Досить велика кількість досліджень з політичної культури, політичних традицій та цінностей, політичної міфології та ритуалізації може бути впорядкована за технологічною логікою і змодельована для конкретних політичних рішень та діяльності.

Література:

1. **Бурдьє П.** Социология политики.— М., 1993.
2. **Кассирер Э.** Техника современных политических мифов // Вестник Мос. ун-та. Серия 7. Философия. – 1990. -№2.
3. **Поцелуев С. П.** Символическая политика: констелляция понятий для подхода к проблеме // Полис. – 1999.—№5.
4. **Разворотнева С. В.** Язык власти, власть языка // США: эпи. – 1993. - №3.
5. **Бджола К.** Вплив символічної політики на зовнішні відносини в демократичному процесі // <http://www.ksg.harvard.edu/kokkalis/GSW2/Bjola.PDF>
6. **Баранов А.** Политический дискурс: прощание с ритуалом // Человек.—1997.—№6.
7. **Зернецька О.** Роль „поставлених подій” у міжнародній комунікації // Людина і політика. –2000.—№2.
8. **Щербинин А. И.** Тоталитарная индоктринация (политические праздники и игры) // Полис. –1998.—№5.
9. 26 основных понятий политологии // Полис.—1997.—№5.
10. **Полянська В.** Впорядкування політичної комунікації та процес реалізації символічної політики // Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні. – К., 2003.